

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
З ТРУДОВОГО ПРАВА**

Харків
2013

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

Електронна копія

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК
З ТРУДОВОГО ПРАВА**

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

для студентів III курсу заочних факультетів

**Харків
2013**

Навчально-методичний посібник з трудового права (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”) для студентів III курсу заочних факультетів / уклад.: В. В. Жернаков, А. М. Юшко, Г. О. Яковлева та ін. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. – 47 с.

У к л а д а ч і: В. В. Жернаков,
А. М. Юшко,
Г. О. Яковлева,
О. В. Соловйов,
Ю. М. Верес

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 10 від 14.12.2012 р.)*

ВСТУП

Трудове право є однією з фундаментальних навчальних дисциплін, а також основою для засвоєння студентами найважливіших положень законодавства про працю України.

Дисципліна “Трудове право” передбачає такі форми навчального процесу: лекції, практичні заняття, консультації, самостійну роботу студентів, які забезпечені програмою, текстами лекцій, завданнями, базами даних юридичної практики тощо.

На практичних заняттях розглядаються теми “Трудові правовідносини”, “Колективні договори”, “Трудовий договір”, “Дисципліна праці”, “Матеріальна відповідальність сторін трудового договору”, “Трудові спори”.

На самостійне опрацювання виносяться теми “Предмет, метод, система та функції трудового права”, “Джерела трудового права”, “Суб’єкти трудового права”, “Правове регулювання зайнятості та працевлаштування”, “Робочий час”, “Час відпочинку”, “Оплата праці”, “Охорона праці”, “Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю”.

Підсумковою формою контролю знань студентів у V семестрі є іспит.

Основна мета навчальної дисципліни – формування знань положень трудового права, умінь правильного застосування приписів нормативно-правових актів щодо відносин у сфері праці та відносин, тісно пов’язаних із трудовими.

Студенти повинні:

знати

– основні положення Конституції України, Кодексу законів про працю України, рішень Конституційного Суду України, постанов Пленуму Верховного Суду України з питань застосування трудового законодавства, стан судової практики;

– предмет, метод, систему і принципи трудового права,

зміст його основних інститутів; сферу дії законодавства про працю;

вміти

– правильно визначати характер і зміст правовідносин у сфері праці, точно розуміти зміст правової норми;

– правильно застосовувати нормативний матеріал до конкретних відносин, тлумачити чинне трудове законодавство;

– аналізувати тенденції юридичної практики та оцінювати їх з точки зору відповідності законодавству.

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного університету
“Юридична академія України імені Ярослава
Мудрого” (протокол № 10 від 15.06.2012 р.)

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ТРУДОВЕ ПРАВО”

Р о з д і л І. ПРЕДМЕТ, ДЖЕРЕЛА, ПРИНЦИПИ І ПРАВОВІДНОСИНИ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Предмет, метод, система та функції трудового права. Поняття “праця”, ознаки найманої праці. Трудове право України як самостійна галузь права, її співвідношення з суміжними галузями права. Предмет трудового права. Класифікація відносин, що складають предмет трудового права. Метод трудового права та його особливості. Функції трудового права. Система трудового права як галузі права і науки. Співвідношення системи трудового права та системи законодавства про працю.

Джерела трудового права. Поняття, система та види джерел трудового права. Внутрішні джерела трудового права. Зовнішні джерела права. Локальні нормативні акти: поняття, види, особливості розробки і прийняття. Сфера дії норм трудового права. Єдність та диференціація правового регулювання праці.

Суб’єкти трудового права. Поняття “суб’єкти трудового права”. Працівники як суб’єкти трудового права, трудового договору, трудових правовідносин. Правовий статус роботодавців. Трудовий колектив підприємства, установи, організації та його представники. Профспілкові організації та їх органи як суб’єкти трудового права, основні функції профспілок у соціально-економічній сфері. Представники роботодавців та їх повноваження. Державні органи як суб’єкти трудового права.

Трудові правовідносини. Поняття, ознаки та загальна характеристика трудових правовідносин. Сторони і зміст трудових правовідносин. Підстави виникнення, зміни та припинення трудових правовідносин.

Колективні договори. Соціальний діалог як механізм реалізації соціального партнерства. Рівні та сторони соціального діалогу. Форми здійснення соціального діалогу. Зміст і порядок укладення угод з соціально-економічних питань. Поняття і зміст колективного договору. Порядок укладення колективного договору. Реєстрація угод і колективних договорів. Контроль за виконанням колективного договору. Відповідальність за порушення і невиконання умов колективного договору.

Правове регулювання зайнятості та працевлаштування. Поняття “зайнятість населення” і напрями державної політики в цій сфері. Правовий статус громадян, які шукають роботу, та безробітних, порядок їх реєстрації, перереєстрації та ведення обліку. Поняття “підходяща робота”. Порядок бронювання та визначення квоти робочих місць. Органи, які здійснюють працевлаштування, та їх правовий статус. Відповідальність підприємств за невиконання законодавства про працевлаштування.

Р о з д і л І І. ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ

Трудовий договір. Поняття і зміст трудового договору. Форма і строк трудового договору. Види трудового договору. Порядок укладення трудового договору. Фактичний допуск до роботи. Необґрунтована відмова в прийнятті на роботу. Оформлення трудової книжки.

Зміна умов трудового договору. Поняття і види переведень на іншу роботу. Переміщення на інше робоче місце. Зміна істотних умов праці.

Відсторонення працівника від роботи.

Поняття “припинення трудових правовідносин” й “розірвання трудового договору”. Підстави припинення трудових правовідносин, їх класифікація. Припинення трудових правовідносин за підставами, в яких присутня взаємна воля сторін. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника. Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Класифікація підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця.

Загальні та спеціальні юридичні гарантії працівникам, що звільняються з ініціативи роботодавця. Порядок розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Попередня згода профспілкового органу на розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця.

Розірвання трудового договору з ініціативи осіб, які не є стороною трудового договору.

Припинення трудових правовідносин у зв'язку з порушенням правил прийняття на роботу.

Порядок оформлення звільнення. Строки розрахунку зі звільненим працівником. Вихідна допомога.

Робочий час. Поняття та види робочого часу. Принципи і методи регулювання робочого часу. Поняття й види режиму робочого часу. Характеристика робочого часу нормальної тривалості, скороченого та неповного. Облік робочого часу. Робота понад встановлену тривалість робочого дня (надурочні роботи, чергування). Випадки та порядок залучення до робіт понад встановлену тривалість.

Час відпочинку. Право на відпочинок та його гарантії. Поняття і види часу відпочинку. Щорічні відпустки працівників та їх види. Порядок надання відпустки, подовження, перенесення та відкликання з відпустки. Відпустки без збереження заробітної плати. Відпустки цільового призначення: учбові, творчі, соціальні.

Оплата праці. Поняття, функції і принципи оплати праці. Методи правового регулювання оплати праці. Тарифна система оплати праці. Поняття “заробітна плата” та її структура. Мінімальна заробітна плата та індексація заробітної плати. Форми виплати заробітної плати. Строки, періодичність і місце виплати заробітної плати. Гарантії в оплаті праці для працівників при відхиленні від нормальних умов праці. Обчислення середньої заробітної плати. Обмеження відрахувань із заробітної плати.

Поняття “гарантії” та види гарантій. Поняття й види компенсацій. Порядок надання гарантійних і компенсаційних виплат та їх розмір.

Розділ III. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Трудова дисципліна. Поняття “дисципліна праці” й методи її забезпечення. Внутрішній трудовий розпорядок підприємств, установ, організацій. Статути і положення про дисципліну для окремих категорій працівників. Заохочення за успіхи в роботі, порядок їх застосування.

Поняття й види дисциплінарної відповідальності. Поняття і склад дисциплінарного проступку. Загальний порядок притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності. Строки і порядок застосування дисциплінарних стягнень, порядок їх зняття. Особливості застосування дисциплінарних стягнень для окремих категорій працівників. Юридичне значення заходів громадського впливу та громадських стягнень.

Матеріальна відповідальність сторін трудового договору. Поняття і функції матеріальної відповідальності, її відмінності від майнової відповідальності осіб в інших галузях права. Взаємні обов’язки працівника та роботодавця в трудових правовідносинах щодо дбайливого ставлення до майна підприємства, установи, організації.

Підстава й умови матеріальної відповідальності працівників. Випадки, що виключають матеріальну відповідальність працівників. Види матеріальної відповідальності. Випадки повної матеріальної відповідальності. Обмежена матеріальна відповідальність працівників та її випадки. Договори про повну індивідуальну матеріальну відповідальність. Підстави й порядок укладення договорів про повну колективну (бригадну) матеріальну відповідальність.

Порядок визначення розміру заподіяної шкоди. Строки притягнення працівників до матеріальної відповідальності. Обставини, які підлягають урахуванню при визначенні розміру шкоди та його зменшенню. Порядок покриття шкоди.

Матеріальна відповідальність роботодавця перед працівником.

Розділ IV. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Й ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА

Охорона праці. Поняття “охорона праці” та її зміст. Основні принципи державної політики в галузі охорони праці. Гарантії прав працівників на охорону праці під час укладення трудового договору та під час роботи. Правове регулювання організації охорони праці на виробництві. Правовий статус служби охорони праці на підприємстві. Регулювання охорони праці в колективному договорі, угоді. Навчання, інструктаж і перевірка знань працівників із питань охорони праці. Атестація робочих місць за умовами праці.

Розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві. Розслідування нещасних випадків невикробничого характеру.

Трудові спори. Поняття “трудові спори”. Види трудових спорів. Причини й обставини виникнення трудових спорів. Принципи розгляду трудових спорів. Індивідуальні трудові спори. Органи, що розглядають індивідуальні трудові спори. Особливості розгляду окремих видів трудових спорів. Порядок, строки, виконання рішень КТС по індивідуальних трудових спорах. Особливості виконання судових рішень по трудових спорах.

Поняття “колективні трудові спори”, їх предмет, сторони. Порядок мирних процедур вирішення колективних трудових спорів. Правове положення незалежного посередника. Правове положення Національної служби посередництва і примирення. Примирна комісія, її склад і компетенція. Трудовий арбітраж, його склад і компетенція.

Право на страйк і його обмеження. Здійснення права на страйк. Гарантії та правове положення працівників у зв'язку з проведенням страйку. Відповідальність за порушення законодавства про колективні трудові спори.

Нагляд і контроль за додержанням трудового законодавства. Нагляд і контроль за додержанням законодавства, їх поняття та відмінності. Державний нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю. Громадський контроль за додержанням законодавства про працю.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Тема 1. Предмет, метод, система та функції трудового права.

Тема 2. Джерела трудового права.

Тема 3. Суб'єкти трудового права.

Тема 4. Трудові правовідносини.

Тема 5. Колективні договори.

Тема 6. Правове регулювання зайнятості та працевлаштування.

Тема 7. Трудовий договір.

Тема 8. Робочий час.

Тема 9. Час відпочинку.

Тема 10. Оплата праці.

Тема 11. Трудова дисципліна.

Тема 12. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору.

Тема 13. Охорона праці.

Тема 14. Трудові спори.

Тема 15. Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю.

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

З а н я т т я 1. Трудові правовідносини

К о н т р о л ь н і п и т а н н я

1. Поняття й ознаки трудових правовідносин.
2. Відмінність трудових правовідносин від інших відносин, пов'язаних із працею.
3. Сторони та зміст трудових правовідносин.
4. Підстави виникнення, зміни та припинення трудових правовідносин.

Завдання

1. Бригадир Воронов від імені бригади уклав угоду з селянським господарством про те, що бригада зобов'язується відремонтувати токарний верстат, обладнання насосної станції, а також вентиляцію в клубі. Уся робота оцінена в 5000 грн. Угоду підписали бригадир і голова селянського господарства.

Дайте розгорнуту відповідь на питання: які відносини виникли між бригадиром Вороновим та головою селянського господарства?

2. Начальник верстаторемонтного цеху ВАТ “Промбуд” Рижко запросив на роботу наладчика Коваленка для виконання тимчасової роботи з налагодження верстатів, а також водія Сомова для роботи за сумісництвом. Наладчик Коваленко і водій Сомов пропрацювали з 2 листопада по 30 грудня. Однак бухгалтерія відмовилася виплачувати їм заробітну плату, оскільки начальник верстаторемонтного цеху не користується правом найму і звільнення працівників, а тому їх не можна вважати працівниками підприємства. Коваленко і Сомов були не згодні з таким рішенням і звернулися до суду з позовом до ВАТ “Промбуд” про стягнення несплаченої заробітної плати з 2 листопада по 30 грудня.

Охарактеризуйте правовідносини, що існували у вказаний період.

Список літератури

Барабаш О. Деякі властивості трудових правовідносин / О. Барабаш // Право України. – 1997. – № 8. – С. 53-55.

Вишновецька С. Трудові правовідносини як об'єкт дослідження науки трудового права // Підприємництво, госп-во і право / С. Вишновецька. – 2004. – № 1. – С. 60-63.

Єрьюменко В. В. Застосування Конституції до трудових і пов'язаних з ними правовідносин / В. В. Єрьюменко // Актуальні проблеми права: теорія і практика: зб. наук. пр.; редкол.: Л. І. Лазор та ін. – Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2009. – № 14. – С. 65-82.

Жернаков В. В. До питання про правове розуміння праці та трудових відносин / В. В. Жернаков // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К., 2006. – Вип. 34. – С. 307-311.

Жернаков В. Правове регулювання праці: співвідношення трудового і цивільного права / В. Жернаков // Право України. – 2000. – №7. – С. 49-52.

Мацюк А. Р. Трудовые правоотношения развитого социалистического общества / А. Р. Мацюк. – К.: Наук. думка, 1984.

Пилипенко П. Д. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин / П. Д. Пилипенко. – К.: Знання, КОО, 2003.

З а н я т т я 2. Колективні договори

К о н т р о л ь н і п и т а н н я

1. Поняття і види угод із соціально-економічних питань.
2. Поняття і зміст колективного договору.
3. Порядок укладення колективного договору, його реєстрація.
4. Строк чинності колективного договору та угод із соціально-економічних питань.
5. Відповідальність за порушення угод із соціально-економічних питань і колективних договорів.

Завдання

3. Власник і профспілкова організація торговельного центру “Континент”, урахувуючи пропозиції, що надійшли від працівників та керівників цього центру, розробили проект колективного договору.

Після обговорення проекту на загальних зборах колективу було укладено колективний договір, до якого включені такі положення:

1) надавати працівникам соціальні відпустки (весілля – 3 дні, похорон – 3 дні). Проводити виплату допомоги на обрядові послуги за наявності необхідних документів і грошових коштів;

2) контролювати виконання працівниками магазину трудової дисципліни, застосовувати до її порушників дисциплінарні засоби впливу згідно із законом про працю;

3) заробітну плату виплачувати за місцем роботи по мірі надходження грошових коштів на розрахунковий рахунок магазину;

4) усі працівники зобов’язуються без дозволу адміністрації не знаходитися в приміщенні магазину в неробочій час з причин, не пов’язаних з роботою, а також не запрошувати на робочі місця сторонніх осіб.

Чи законні дані положення? Аргументуйте свою думку, посилаючись на законодавство.

Список літератури

Гетьманцева Н. Д. Колективні угоди на регіональному рівні / Н. Д. Гетьманцева // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2002. – Вип. 16. – С. 264-269.

Гончарова Г. С. Сфера укладення колективного договору / Г. С. Гончарова, В. В. Жернаков // Право України. – 2000. – № 8. – С. 85-87.

Гончарова Г. С. Колективний договір у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації / Г. С. Гончарова. – Х.: Б.в., 2004.

Жернаков В. Договірне регулювання соціально-трудових відносин / В. Жернаков // Вісн. Акад. правових наук України. – 2000. – № 4 (23). – Х.: Право, 2000. – С. 227 – 238.

Жернаков В. Особливості договірного регулювання праці у трудовому праві / В. Жернаков // Наук. вісн. Чернів. ун-ту: зб. наук. праць. – Вип. 91: Правознавство. – Чернівці: ЧДУ, 2000. – С. 43-47.

Комарницький В. І. Правова природа соціального партнерства на державному та низовому рівнях / В. І. Комарницький // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – Вип. 12. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2001. – С. 268-275.

Трунова Г. А. Поняття соціального партнерства на сучасному етапі / Г. А. Трунова // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. – Вип. 282. Правознавство. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 59-62.

Чанишева Г. І. Колективні відносини у сфері праці: теоретико-правовий аспект: [моногр.] / Г. І. Чанишева. – Одеса: Юрид. літ., 2001.

Чанишева Г. Право на колективні переговори: міжнародні стандарти і законодавство України / Г. Чанишева // Предприимательство, хоз-во и право. – 2000. – № 12. – С. 46-50.

Ярошенко О. М. Соціальне партнерство та його акти / О. М. Ярошенко // Пробл. законності. – 2004. – Вип. 66. – С. 53-58.

Ярошенко О. Щодо природи локальних нормативно-правових актів у сфері трудового права / О. Ярошенко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 2 (37). – С. 131-138.

З а н я т т я 3. Трудовий договір

К о н т р о л ь н і п и т а н н я

1. Поняття і значення трудового договору. Відмінність трудового договору від суміжних цивільно-правових договорів, пов'язаних із працею.

2. Сторони трудового договору.

3. Зміст, форма, строк трудового договору.

4. Порядок укладення трудового договору.

5. Види трудового договору. Особливості укладання окремих видів трудових договорів.
6. Зміна умов трудового договору.
7. Припинення трудових правовідносин.

Завдання

4. Механік Струк 3 квітня подав заяву про звільнення за власним бажанням. У зв'язку з цим 10 квітня з Івановим було укладено трудовий договір про те, що він прийнятий механіком і повинен розпочати роботу 18 квітня.

Іванов 18 квітня дізнався, що напередодні Струк відкликав свою заяву про звільнення за власним бажанням, отже, роботи для нього немає. Оскільки Іванов уже залишив попереднє місце роботи, він подав позов до суду з вимогою надати йому роботу на підставі трудового договору від 10 квітня.

Чи правомірне укладення трудового договору з Івановим? Чи підлягає його позов задоволенню?

5. Робітника Леонтьєва прийняли на завод слюсарем VI розряду з місячним випробувальним строком. Після трьох тижнів роботи його перевели в інший цех. При цьому керівник повідомив Леонтьєву, що результати його випробування в першому цеху незадовільні і йому необхідно пройти випробування в іншому. Після того, як Леонтьєв пропрацював у другому цеху два тижні, директор звільнив його як такого, що не витримав випробування. Леонтьєв звернувся до суду з позовом. Суд визнав дії директора правильними, оскільки тривалість випробування в кожному з виробничих підрозділів складала менше місяця. Крім того, про незадовільні результати випробування в першому цеху Леонтьєв був повідомлений.

Який порядок установлення випробування при прийнятті на роботу і якими є його строки? Чи правильне рішення суду?

6. Слинько працювала малярем-штукатуром ЗАТ “Інвестбуд”. Вона часто хворіла, і ЛКК дійшла висновку, що ця робота

протипоказана їй за станом здоров'я. Перейти на іншу роботу Слинько відмовилася і за згодою виборного органу первинної профспілкової організації була звільнена за п. 2 ст. 40 КЗпП України. Слинько звернулася до суду з позовом про поновлення на роботі, мотивуючи свої вимоги тим, що доручену їй роботу вона виконувала, ніяких зауважень не мала, а на іншу роботу переходити не бажає, бо там менша заробітна плата, а на її утриманні двоє дітей (віком один і чотири роки).

Чи обов'язковий висновок ЛКК для роботодавця? Чи вправі Слинько відмовитися від переведення на іншу роботу? Як суд повинен вирішити справу?

Список літератури

Болотіна Н. Б. Трудовий договір за законодавством України: навч. посіб. / Н. Б. Болотіна. – К.: Вид. Паливода А.В., 2002.

Бущенко П. А. Порядок укладення трудового договору як стадія реалізації права на працю / П. А. Бущенко // Пробл. законності. – 2001. – Вип. 51. – С. 19-27.

Веренич Н. В. Юридичне значення суміщення професій (посад) / Н. В. Веренич // Право і безпека. – 2005. – № 4/2. – С. 129-132.

Височина О. В. Тимчасові та постійні переведення працівників на іншу роботу за станом здоров'я / О. В. Височина // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2005. – Вип. 29. – С. 316-321.

Єрмоєнко В. Правові форми реалізації громадянами права на працю / В. Єрмоєнко // Право України. – 1999. – № 1. – С. 16-19.

Жернаков В. В. Запрет необоснованного отказа в приеме на работу как гарантия реализации права на труд / В. В. Жернаков // Предпринимательство, хоз-во и право. – 2000. – № 7. – С. 68-71.

Лавриненко О. В. Испытание при приеме на работу: понятие, правовая природа, порядок установления и последствия его прохождения (исследование теоретических аспектов) /

О. В. Лавриненко // Економіка, фінанси, право. – 2006. – № 3.– С. 22-32.

Лазор В. В. Теоретические и социальные аспекты сущности трудового договора и порядок разрешения споров при невыполнении его условий: моногр. / В. В. Лазор. – Луганск: ВНУ им. В. Даля. – 2002. – 250 с.

Мірошніченко О. Проблеми правового регулювання зміни умов трудового договору у проєкті Трудового кодексу України / О. Мірошніченко // Юрид. України. – 2009. – № 7. – С. 73-75.

Пилипенко П. Д. Про істотні умови трудового договору та проблеми, пов'язані з переведенням і переміщенням працівників / П. Д. Пилипенко // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юрид. – Вип. 37. – Л.: ЛДУ, 2002. – С. 337-342.

Сільченко С. О. Строковий трудовий договір за законодавством України: поняття, види, умови укладання, зміни та припинення: [моногр.] / С. О. Сільченко. – Х.: Золоті сторінки, 2005. – 204 с.

Юшко А. М. Переведення чи зміна істотних умов праці? / А. М. Юшко // Право України. – 1998. – № 5. – С. 68-73.

З а н я т т я 4. Трудова дисципліна

К о н т р о л ь н і п и т а н н я

1. Поняття “трудова дисципліна”, методи її забезпечення.
2. Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку.
3. Поняття, підстави, види заохочень і порядок їх застосування.
4. Поняття і види дисциплінарної відповідальності працівників.
5. Спеціальна дисциплінарна відповідальність: сутність, сфера дії, правове регулювання.
6. Дисциплінарний проступок як підстава для дисциплінарної відповідальності.

7. Стягнення за порушення трудової дисципліни: види і порядок застосування.

Завдання

7. Електромонтер Ситін без дозволу начальника цеху погодився на одне чергування замінити електромонтера Іванова. На це чергування Ситін з'явився в нетверезому стані й не був допущений до роботи.

Кваліфікуйте дії Іванова та Ситіна. Чи є підстави для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності?

8. Слідчий районної прокуратури Петров 20 березня 2011 р. з'явився на роботу у стані алкогольного сп'яніння.

Після проведення службового розслідування, яке було закінчено 15 травня 2011 р., прокурор області 18 травня 2011 р. видав наказ про звільнення Петрова з посади слідчого з позбавленням класного чину.

Чим встановлено і у чому полягають особливості притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників прокуратури? Чи відповідають законодавству дії прокурора області?

Список літератури

Барабаш О. Т. Відповідальність за порушення трудової дисципліни / О. Т. Барабаш. – К.: Вища шк., 1997.

Барабаш О. Т. Дисципліна праці: навч. посіб. / О. Т. Барабаш. – Х.: УкрІЮА, 1994.

Бородін І. Дисциплінарна відповідальність та дисциплінарне провадження / І. Бородін // Право України. – 2006. – № 12. – С. 93-97.

Домбругова А. Розірвання трудового договору як захід дисциплінарного стягнення / А. Домбругова // Юрид. Україна. – 2003. – № 8. – С. 67-73.

Кожушко С. Трудова дисципліна у системі елементів трудових правовідносин / С. Кожушко // Право України. – 2005. – № 9. – С. 89-91.

Неумивайченко Н. Правила поведінки державних службовців / Н. Неумивайченко // Право України. – 2001. – № 2. – С. 80-83.

Панасюк О. Про “внутрішній трудовий розпорядок” як категорію трудового права / О. Панасюк // Там же. – 2005. – № 4. – С. 100-104.

Угрюмова Г. Дисципліна праці: розвиток та удосконалення інституту / Г. Угрюмова // Там же. – 2006. – № 1. – С. 40-43.

Хуторян Н. М. Правове регулювання дисципліни праці в новому Кодексі України про працю / Н. М. Хуторян // Удосконалення трудового законодавства в умовах ринку; відп. ред. Н. М. Хуторян. – К.: Ін Юре, 1999. – С. 103-117.

Щербина В. І. Дисциплінарні санкції: проблеми ефективності в умовах ринкових відносин / В. І. Щербина // Підприємництво, госп-во і право. – 2006. – № 10. – С. 45-49.

Яковлева Г. О. Щодо поняття грубого порушення трудових обов’язків / Г. О. Яковлева // Пробл. законності. – 2001. – Вип. 51. – С. 163-170.

Ярошенко О. М. Дисципліна праці і відповідальність за її порушення / О. М. Ярошенко // Там же. – 1998. – Вип. 34. – С. 142-146.

З а н я т т я 5. Матеріальна відповідальність сторін трудоного договору

К о н т р о л ь н і п и т а н н я

1. Поняття, значення і функції матеріальної відповідальності у трудовому праві. Її відмінності від цивільно-правової відповідальності.

2. Підстава та умови матеріальної відповідальності працівників.

3. Види матеріальної відповідальності працівників.

4. Випадки, що виключають матеріальну відповідальність.

5. Визначення розміру та порядок покриття матеріальної шкоди, заподіяної працівником.

6. Відшкодування моральної шкоди у трудових відносинах.

7. Матеріальна відповідальність роботодавця перед працівником.

Завдання

9. На меблевій фабриці “Зоря” неодноразово мали місце випадки простою робітників із вини слюсаря-наладчика Олексенка. Він, одержавши заявку на наладку, часто цю роботу не виконував, прогулювався територією заводу, передчасно йшов на перерву. Власник був змушений виплатити робітникам за простій не з їх вини 4500 грн. За несвоєчасну наладку, у результаті якої допущено простій і заподіяна фабриці шкода, власник відрахував із зарплати Олексенка 50 відсотків суми, виплаченої за простій працівникам.

Чи є підстава та умови притягнення Олексенка до матеріальної відповідальності? Чи правомірні дії адміністрації?

10. Севрюков працював бджолярем фермерського господарства. Протягом року на пасіці загинуло десять бджолосімей, чим господарству заподіяно шкоду на суму 1950 грн. У суді, який розглядав позов, представник господарства вимагав стягнути всю суму заподіяної Севрюковим шкоди, бо після зимівлі він несвоєчасно виконав пересадку бджіл в оброблені й продезинфіковані вулики, не забезпечив належного догляду за бджолами. Суд позов задовольнив і стягнув із Севрюкова 1950 грн, мотивуючи це тим, що з ним було укладено договір про повну матеріальну відповідальність.

Чи є в бездіяльності Севрюкова склад трудового майнового правопорушення? Якщо так, то в якому розмірі Севрюков може нести матеріальну відповідальність? Чи правильне рішення суду?

Список літератури

Алексєєнко Л. Актуальні питання матеріальної відповідальності в трудовому праві / Л. Алексєєнко // Юрид. журнал. – 2006. – № 7. – С. 50-52.

Венедиктов В. С. Теоретические проблемы юридической ответственности в трудовом праве / В. С. Венедиктов. – Х.: Консум, 1996.

Коротка О. М. Підстава і умови матеріальної відповідальності за трудовим правом / О. М. Коротка // Право і безпека. – 2002. – №2. – С. 74-76.

Московченко М. Матеріальна відповідальність працівника / М. Московченко // Юрид. Україна. – 2003. – № 3. – С. 73-77.

Ставиский П. Р. Проблемы материальной ответственности в советском трудовом праве / П. Р. Ставиский. – Одесса: Вища шк., 1982.

Старцев О. Концептуальні засади подальшого розвитку інституту матеріальної відповідальності державних службовців органів виконавчої влади України / О. Старцев // Підприємництво, госп-во і право. – 2002. – № 11. – С. 63-66.

Суровська Л. І. Юридичні гарантії при притягненні працівників до матеріальної відповідальності / Л. І. Суровська // Укр. право. – 1999. – № 2. – С. 91-96.

Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: моногр. / Н. М. Хуторян. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002.

Хуторян Н.М Трудове правопорушення як підстава матеріальної відповідальності // Юрид. вісн. – 2002. – № 3. – С. 110-115.

Чернадчук В. Право на відшкодування моральної шкоди: деякі аспекти / В. Чернадчук // Право України. – 2000. – № 3. – С. 106-109.

Яковлев В. Договір про повну матеріальну відповідальність – юридична підстава матеріальної відповідальності працівників / В. Яковлев // Там же. – 2001. – № 12. – С. 87-90.

Ярошенко О. М. До питання про вдосконалення законодавства про колективну (бригадну) матеріальну відповідальність / О. М. Ярошенко // Пробл. законності. – 1998. – Вип. 35. – С. 93-96.

З а н я т т я 6. Трудові спори

К о н т р о л ь н і п и т а н н я

1. Поняття і види трудових спорів, причини їх виникнення.
2. Організація комісії по трудових спорах, її компетенція. Порядок виконання рішень КТС.
3. Колективні трудові спори: предмет, сторони, момент виникнення.
4. Органи та порядок вирішення колективних трудових спорів.
5. Поняття “страйк” і порядок його проведення.
6. Національна служба посередництва і примирення. Її роль у вирішенні колективних трудових спорів.

Завдання

11. Кузнєцова прочитала в місцевій газеті оголошення про вакансію головного бухгалтера в АТ “Житлобуд-1”. Під час співбесіди заступник директора з фінансово-економічних питань АТ відмовив їй в укладенні трудового договору. Вважаючи таку відмову незаконною, оскільки вона має вищу освіту за спеціальністю та досвід роботи головним бухгалтером, Кузнєцова звернулася в суд із позовом про необґрунтовану відмову у прийомі на роботу та зобов’язання укласти з нею трудовий договір.

Суд відмовив Кузнєцовій у задоволенні позову, оскільки відповідно до статуту АТ “Житлобуд-1” трудовий договір із головним бухгалтером укладається правлінням акціонерного товариства, а не заступником директора з фінансово-економічних питань.

Чи правильно вирішив справу суд?

12. Колектив ТОВ “Домофон-Сервіс” звернувся до керівництва з вимогою про виплату заборгованості з заробітної плати за 2 місяці. Для вирішення спору була створена примирна комісія, до якої увійшли директор товариства, головний бухгалтер та юрисконсульт, однак протягом тижня рішення комісією прийнято не було. Працівники ТОВ повідомили абонентів, які перебували на обслуговуванні товариства, про те, що працювати не будуть у зв’язку зі страйком.

Чи правомірне рішення працівників про оголошення страйку? Який порядок його проведення?

Список літератури

Бурак В. Я. Трудові спори: порядок їх вирішення в Україні / В. Я. Бурак. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 382 с.

Гончарова Г. Нові форми залучення громадян до розгляду трудових спорів / Г. Гончарова // Підприємництво, госп-во і право. – 2007 – № 8. – С. 30-33.

Жернаков В. В. Співвідношення забезпечення та правового захисту соціально-трудових прав / В. В. Жернаков // Актуальні проблеми політики. Зб. наук. пр. – Вип. 13-14. – Одеса: Юрид. л-ра. – 2002. – С. 266-269.

Жернаков В. В. Теоретичні та практичні питання інституту захисту прав людини у сфері праці / В. В. Жернаков // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2006. – Вип. 32. – С. 278-283.

Запара С. Працівники як суб’єкти трудових правовідносин при вирішенні колективного трудового спору / С. Запара // Право України. – 2004. – № 5. – С. 87-89.

Кабанець В. О. До питання про причини трудових спорів / В. О. Кабанець // Право і безпека. – 2005. – № 6. – С. 157-160.

Лазор В. В. Правове регулювання трудових спорів, конфліктів і порядок їх вирішення на сучасному етапі: моногр. / В. В. Лазор. – Луганськ: Вид-во “Література”, 2004. – 352 с.

Лозовой С. В. Особливості розгляду індивідуальних трудових спорів комісіями по трудових спорах / С. В. Лозовой // Південноукр. правничий часопис. – 2009. – № 1. – С. 6-10.

Середа О. Г. До питання про судовий захист права на працю / О. Г. Середа // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. – Одеса: Юрид. л-ра, 2002. – Вип. 13-14. – С. 211- 215.

Сильченко С. Забастовка как способ разрешения коллективного трудового спора: сущность и характеристика / С. Сильченко, Д. Архиреев // Підприємництво, госп-во і право. – 2004. – № 6. – С. 101-104.

Чанишева Г. І. Право на страйк: міжнародні стандарти та законодавство України / Г. І. Чанишева // Право України. – 2000. – № 12. – С. 80-86.

Швець Н. М. Право на страйк та умови його реалізації: моногр. / Н. М. Швець. – Х.: Право, 2009. – 224 с.

Ярошенко О. Проблемні моменти законодавчого регулювання трудових спорів / О. Ярошенко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2005. – № 1. – С. 206-214.

ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Предмет, метод, система та функції трудового права

Питання для самоконтролю

1. Трудове право України як самостійна галузь права. Взаємозв'язок трудового права з іншими галузями права.

2. Предмет трудового права.

3. Класифікація відносин, що становлять предмет трудового права.

4. Метод трудового права, його особливості.

5. Співвідношення імперативних і диспозитивних елементів у змісті метода трудового права.

6. Функції трудового права.

7. Система трудового права.

Список літератури

Жернаков В. В. Сфера дії трудового права: історичні та методологічні аспекти / В. В. Жернаков // Права держава. НАН України. Ін-т держави і права ім. Корецького. – К.: ІнЮре. – 1998. – Вип. 9. – С. 177-185.

Жигалкін П. Змістовне дослідження охоронної функції трудового права в умовах ринкових відносин / П. Жигалкін, В. Жернаков, Г. Гончарова // Підприємництво, госп-во і право. – 2005. – № 5. – С. 160-161.

Кондратьєв Р. І. Основні функції трудового права в умовах ринкових відносин / Р. І. Кондратьєв // Підприємництво, госп-во і право. – 2005. – № 7. – С. 156-157.

Лазор В. Система трудового права України в сучасних умовах та її співвідношення з системою національного права / В. Лазор // Юрид. Україна. – 2006. – № 9. – С. 43-48.

Лазор В. В. Некоторые проблемы системы трудового права и системы трудового законодательства Украины в современных рыночных условиях / В. В. Лазор // Право і безпека. – 2006. – № 5/2. – С. 98-100.

Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права: моногр. / П. Д. Пилипенко. – Львів, 1999.

Прилипко С. М. Розмежування права соціального забезпечення і трудового права / С. М. Прилипко // Право України. – 1999. – № 10. – С. 58-61.

Проскураков П. Д. Сфера дії трудового права: сутність та перспективи (у контексті розробки нового Трудового кодексу України) / П. Д. Проскураков // Пробл. правознавства та правоохоронної діяльності. – 2005. – № 2. – Д.: ДЮІ, 2005. – С. 304-313.

Процевський О. Про предмет трудового права України / О. Процевський // Право України. – 2001. – № 12. – С. 81-86.

Процевский А. И. Метод правового регулирования трудовых отношений / А. И. Процевский. – М.: Юрид. лит., 1972.

Процевский А. И. Предмет советского трудового права / А. И. Процевский. – М.: Юрид. лит., 1979.

Чанишева Г. І. Колективні відносини у сфері праці: теоретико-правовий аспект: [моногр.] / Г. І. Чанишева. – Одеса: Юрид. літ., 2001.

Щербина В. І. Теоретичні проблеми охоронної функції трудового права в умовах ринкових відносин / В. І. Щербина. – Д.: Акад. митної служби України, 2004. – 211 с.

Щербина В. І. Основні функції трудового права в умовах ринкових відносин / В. І. Щербина. – Д.: Акад. митної служби України, 2005. – 266 с.

Тема 2. Джерела трудового права

Питання для самоконтролю

1. Поняття та види джерел трудового права і форми їх вираження.
2. Конституція України як основне джерело трудового права.
3. Міжнародні договори про працю, конвенції, рекомендації МОП у галузі праці, їх співвідношення з законодавством України.
4. Кодекс законів про працю України. Закони та підзаконні нормативно-правові акти як джерела трудового права.
5. Акти соціального партнерства: угоди і колективні договори.
6. Локальні нормативно-правові акти: поняття, види, особливості.
7. Значення рішень Конституційного Суду України та керівних роз'яснень Пленуму Верховного Суду України.
8. Сфера дії норм трудового права. Дія нормативних актів у часі, просторі та за колом осіб.

Список літератури

Єрмоєнко В. В. Колізії між Конституцією та іншими актами трудового права / В. В. Єрмоєнко // Вісн. Акад. прав.

наук України: зб. наук. пр. / редкол.: В.Я. Тацій та ін. – Х.: Право, 2009. – № 4(59). – С. 144-153.

Жернаков В. Міжнародний аспект правового регулювання соціально-трудових відносин / В. Жернаков // Право України. – 2002. – № 4. – С. 59-63.

Коляда Т. Соціально-правове положення неповнолітніх як підстава диференціації правового регулювання їх трудової діяльності / Т. Коляда // Право і безпека. – 2004. – № 3. – С. 143-145.

Мельник К. Щодо розуміння єдності трудового права / К. Мельник // Юрид. Україна. – 2010. – № 3. – С. 79-84.

Феськов М. М. Про адаптацію трудового законодавства України до переглянутої Європейської соціальної хартії / М. М. Феськов // Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. – 1999. – № 4. – С. 60-64.

Феськов М. М. Класифікація прав за Європейською соціальною хартією (переглянутою) / М. М. Феськов // Актуальні пробл. держави і права: зб. наук. праць. – Вип. 9. – Одеса; Астропринт, 2000. – С.131-137.

Чанишева Г. Вплив міжнародних трудових норм на розвиток трудового права України / Г. Чанишева // Підприємництво, госп-во і право. – 2001. – № 5. – С. 67-70.

Ярошенко О. Щодо природи локальних нормативно-правових актів у сфері трудового права / О. Ярошенко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 2 (37). – С. 131-135.

Ярошенко О. До питання про співвідношення норм міжнародного і національного трудового права / О. Ярошенко // Право і безпека. – 2004. – № 3. – С.192-194.

Ярошенко О. М. Теоретичні та практичні проблеми джерел трудового права України: моногр. / О. М. Ярошенко. – Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006.

Т е м а 3. Суб'єкти трудового права

Питання для самоконтролю

1. Поняття “суб'єкти трудового права”. Їх класифікація.
2. Трудова правосуб'єктність працівника: виникнення, зміст і припинення, випадки обмеження.
3. Роботодавець як суб'єкт трудових правовідносин. Ознаки трудової правосуб'єктності роботодавця.
4. Трудовий колектив підприємства, установи, організації та його представники як суб'єкти трудового права.
5. Профспілкові організації та їх органи як суб'єкти трудового права.
6. Державні органи як суб'єкти трудового права.

Список літератури

Гончарова Г. С. Повноваження трудових колективів на сучасному етапі / Г. С. Гончарова // Матеріали наук. конф. “Конституція України – основа модернізації держави та суспільства”, 21-22 черв. 2001 р., м. Харків. – Х.: Право, 2001. – С. 193-196.

Іванова О. Релігійна організація як суб'єкт трудового права: захист прав її працівників / О. Іванова // Право України. – 2000. – № 6. – С. 46-49.

Костюк В. Трудова правосуб'єктність як основна правова властивість суб'єктів трудового права / В. Костюк // Підприємництво, госп-во і право. – 2005. – № 8. – С. 35-39.

Лазор В. В. Трудовий колектив як суб'єкт трудового права і сторона трудових спорів / В. В. Лазор // Право України. – 2003. – № 10. – С. 100-103.

Нікіфоров В. Ю. Профспілки як суб'єкт трудового права / В. Ю. Нікіфоров // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – Х.: Нац. ун-т внутр.справ, 2004. – Вип. 27. – С. 368-373.

Середа О. Обов'язки роботодавця та правові наслідки їх невиконання / О. Середа // Право України. – 2002. – № 9. – С. 82-86.

Середа О. Г. Проблеми правового регулювання діяльності організацій роботодавців / О. Г. Середа // Пробл. законності. – 2003. – Вип. 61. – С. 100-105.

Сільченко С. Актуальні проблеми створення професійних спілок і первинних профспілкових організацій / С. Сільченко // Підприємництво, госп-во і право. – 2003. – № 10. – С. 111-113.

Слюсар А. М. Правовий статус суб'єктів трудового права України: теоретико-правовий аспект: [моногр.] / А. М. Слюсар. – Х.: Вид. “ФІНН”, 2011. – 336 с.

Хуторян Н. М. Проблеми визначення “роботодавець” за законодавством України / Н. М. Хуторян // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2006. – Вип. 31. – С. 207-215.

Щербань В. А. Поняття і зміст правового статусу професійних спілок / В. А. Щербань // Бюл. М-ва юстиції України. – 2004. – № 8. – С. 88-99.

Якушев І. Юридичні властивості суб'єктів права // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юрид. – Вип. 35. – Л., 2000. – С. 33-37.

Яремчук О. В. Трудовий колектив як суб'єкт трудового права / О. В. Яремчук // Право і безпека. – 2004. – № 3/1. – С. 186-189.

Ярошенко О. М. Щодо основних прав та обов'язків працівників / О. М. Ярошенко // Пробл. законності. – 1999. – Вип. 39. – С. 64-67.

Тема 6. Правове регулювання зайнятості та працевлаштування

Питання для самоконтролю

1. Поняття “зайнятість” та її види.
2. Державна політика у сфері зайнятості.
3. Порядок реєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, та безробітних.
4. Порядок працевлаштування окремих категорій громадян.

5. Правовий статус безробітного.
6. Органи, що здійснюють працевлаштування, їх правовий статус.
7. Соціальні гарантії при втраті роботи та безробітті.

Список літератури

Барабаш А. Т. К вопросу о понятии и правовом механизме обеспечения занятости населения / А. Т. Барабаш, Т. Г. Маркина // Пробл. законності. – 1999. – Вип. 38. – С. 102-105.

Бойко Ю. Розмежування правового регулювання законодавства про працю та законодавства про зайнятість населення / Ю. Бойко // Право України. – 1994. – № 10. – С. 39.

Дуюнова О. Правові проблеми регулювання працевлаштування інвалідів / О. Дуюнова, В. Турський // Вісн. Акад. прокуратури України. – 2006. – № 2. – С. 47-52.

Іншин М. І. Щодо правового забезпечення права на працю в умовах масового вивільнення робочої сили / М. І. Іншин // Право України. – 1998. – № 3. – С. 77-78.

Маркіна Т. Г. Окремі аспекти поняття зайнятості населення / Т. Г. Маркіна // Пробл. законності. – 1999. – Вип. 39. – С. 88-91.

Прилипка С. М. Правове регулювання зайнятості населення / С. М. Прилипка // Там же. – 2001. – Вип. 49. – С. 104-113.

Сільченко С. Трудові правовідносини з молодими спеціалістами / С. Сільченко // Право України. – 1998. – № 9. – С. 57-58.

Щотова Ю. М. Працевлаштування молоді як складова інституту працевлаштування в трудовому праві України / Ю. М. Щотова // Бюл. М-ва юстиції України. – 2006. – № 1. – С. 80-85.

Тема 8. Робочий час

Питання для самоконтролю

1. Поняття і види робочого часу. Відмінності скороченого робочого часу від неповного.
2. Режим робочого часу.
3. Надурочні роботи.
4. Гарантії для працівників з ненормованим робочим днем.
5. Особливості впровадження багатозмінного та вахтового режиму роботи.
6. Особливості залучення до роботи працівників у святкові та неробочі дні.
7. Облік робочого часу.

Список літератури

Барабаш Г. Про правове регулювання робочого часу і часу відпочинку наукових працівників / Г. Барабаш // Підприємництво, госп-во і право. – 2005. – № 10. – С. 63-66.

Венедиктова В. Регулювання ненормованого робочого часу в умовах ринкової економіки / В. Венедиктова // Право України. – 1999. – № 7. – С. 104-106.

Гетьманцева Н. Договори про встановлення тривалості та режиму робочого часу / Н. Гетьманцева // Терноп. акад. народ. госп-ва. Актуальні пробл. правознавства. – Вип. 4. – Тернопіль, 2002. – С. 199-206.

Козак З. Поєднання договірної та нормативної правового регулювання неповного робочого часу / З. Козак // Вісн. Львів. ун-ту. – Вип. 35. – Л.: ЛДУ, 2000. – С. 335-340.

Кришталь А. М. Ненормований робочий день / А. М. Кришталь // Юрид. Україна. – 2003. – № 11. – С. 70-72.

Прокопенко В. І. Робочий час і час відпочинку: історія та сучасність / В. І. Прокопенко // Право України. – 1995. – № 7. – С. 24-29.

Сапсай І. Правомірність застосування надурочних робіт / І. Сапсай // Юрид. вісн. України. – 2003. – № 28. – 12-18 липня. – С. 8.

Турський В. М. Правові аспекти регулювання робочого часу працівників-інвалідів в Україні / В. М. Турський // Адвокат. – 2005. – № 2. – С. 14-18.

Тема 9. Час відпочинку

Питання для самоконтролю

1. Поняття та види часу відпочинку.
2. Щорічна основна відпустка і порядок її надання.
3. Щорічні додаткові відпустки, їх види, порядок надання.
4. Додаткові відпустки у зв'язку з навчанням. Творчі відпустки.
5. Соціальні відпустки.
6. Відпустки без збереження заробітної плати і порядок їх надання.

Список літератури

Венедиктов В. С. Правове регулювання часу відпочинку в службово-трудовах відносинах / В. С. Венедиктов. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004.

Венедиктов В. С. Правове регулювання часу відпочинку в службово-трудовах відносинах / В. С. Венедиктов. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004.

Гарашенко Л. П. Правове регулювання відпусток за законодавством України: моногр. / Л. П. Гарашенко. – К.: Редакція газети “Іменем Закону”, Павлім, 2003. – 172 с.

Гончарова Г. С. Научно-практический комментарий к Закону Украины “Об отпусках” / Г. С. Гончарова, В. В. Жернаков, П. И. Жигалкин. – Х.: Консум, 1997.

Домбругова А. Умови надання основної щорічної відпустки / А. Домбругова // Юрид. вісн. України. – 2005. – № 24. – С. 14-15.

Зубковський В. Компенсація за невикористану відпустку / В. Зубковський // Право України. – 1999. – № 2. – С. 103-104.

Хуторян Н. Удосконалення порядку надання відпусток у проєкті Трудового кодексу України / Н. Хуторян // Юрид. Україна. – 2006. – № 1. – С. 44-48.

Тема 10. Оплата праці

Питання для самоконтролю

1. Поняття, структура та особливості заробітної плати.
2. Методи регулювання оплати праці.
3. Поняття “заробітна плата” та її структура.
4. Форми, строки, періодичність і місце виплати заробітної плати.
5. Системи оплати праці.
6. Тарифна система оплати праці, її структура.
7. Обмеження відрахувань із заробітної плати.
8. Гарантійні та компенсаційні виплати, їх розмір.

Список літератури

Божко В. М. Поняття заробітної плати / В. М. Божко // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – Вип. 29. – 2005. – С. 267-275.

Гетьманцева Н. Співвідношення централізованого і локального методів правового регулювання оплати праці / Н. Гетьманцева // Право України. – 1997. – № 12. – С. 66-70.

Колот А. М. Оплата праці на підприємстві: організація та удосконалення / А. М. Колот. – К.: Фірма “Праця”, 1997.

Кучма М. И. Гарантии и компенсации / М. И. Кучма, Е. А. Хлыстова. – М.: Профиздат, 1982. – 192 с.

Матвієнко П. До питання державного регулювання оплати праці в Україні / П. Матвієнко // Вісн. Нац. акад. держ. управління при Президентові України. – 2006. – № 4. – С. 79-89.

Лаптії І. Оплата праці і заробітна плата: щодо питання термінології / І. Лаптії // Право України. – 2005. – № 7. – С. 81-84.

Сімутіна Я. В. До питання про поняття заробітної плати / Я. В. Сімутіна // Часопис Київ. ун-ту права. – 2004. – № 1. – С. 75-81.

Тема 13. Охорона праці

Питання для самоконтролю

1. Охорона праці як інститут трудового права.
2. Правове регулювання організації охорони праці на виробництві.
3. Нормативно-правові акти з охорони праці.
4. Регулювання охорони праці в колективному договорі, угоді.
5. Навчання з техніки безпеки. Види інструктажу.
6. Обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій.
7. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань, виробничих аварій на підприємствах, в установах, організаціях.

Список літератури

Баклан О. Контрольно-наглядова діяльність у сфері охорони праці: окремі питання / О. Баклан // Право України. – 2000. – № 10. – С. 69, 70, 81.

Гарашенко Л. П. Охорона праці працівників за законодавством Європейського Союзу / Л. П. Гарашенко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2006. – № 3. – С. 97-102.

Дей М. О. Методологія гармонізації законодавства України з охорони праці до законодавства ЄС / М. О. Дей // Там же. – 2010. – № 3. – С. 280-283.

Жуковіна Л. Медичні огляди: право чи обов'язок? / Л. Жуковіна // Юрид. журнал. – 2007. – № 7-8 (№7). – С. 36-37.

Ізуїта П. О. Забезпечення здорових та безпечних умов праці як одна з юридичних гарантій суб'єктів трудових правовідносин / П. О. Ізуїта // Право і безпека. – 2006. – № 5/4. – С. 105-107.

Корякіна І. І. Проблемні питання гармонізації законодавства України з охорони праці із законодавством Європейського Союзу / І. І. Корякіна // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2006. – Вип. 32. – С. 338-345.

Коляда Т. А. Правове регулювання охорони праці у контексті ствердження ідеї соціальної держави / Т. А. Коляда // Право і безпека. – 2010. – № 3. – С. 203-207.

Кравцов Д. М. Нещасний випадок виробничого характеру: істотні ознаки та відмінності від суміжних понять / Д. М. Кравцов // Право України. – 2002. – № 12. – С. 108-111.

Кравцов Д. М. Значення вини сторін трудових правовідносин при кваліфікації трудового каліцтва / Д. В. Кравцов // Вісн. Львів. ун-ту: Сер. право. – Л.: Львів. держ. ун-т, 2002. – Вип. 37. – С. 363-367.

Лукашева Н. Правове регулювання медичних оглядів працівників / Н. Лукашева // Підприємництво, госп-во і право. – 2005. – № 11. – С. 133-137.

Мірошниченко О. Проблеми правового регулювання охорони праці на сучасному етапі / О. Мірошниченко // Юрид. Україна. – 2009. – № 1. – С. 78-81.

Шамшина І. Організаційно-правові питання юридичної відповідальності працівників у сфері охорони праці / І. Шамшина // Право України. – 2001. – № 9. – С. 54-56.

Т е м а 15. Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю

Питання для самоконтролю

1. Поняття “нагляд” і “контроль” за додержанням законодавства про працю, їх відмінності.
2. Державний нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю.
3. Органи контролю за додержанням законодавства про працю, їх повноваження.

4. Громадський контроль за додержанням законодавства про працю.

5. Повноваження профспілок у сфері контролю за додержанням трудового законодавства.

Список літератури

Лагутіна І. В. Державний нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю як форма захисту трудових прав працівників / І. В. Лагутіна // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – Вип. 30. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2005. – С. 388-393.

Лата Н. Ф. Правове регулювання здійснення нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю / Н. Ф. Лата // Вісн. прокуратури. – 2010. – № 8. – С. 114-119.

Подгорна Г. В. Органи нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства. Чи потрібне вдосконалення існуючої системи? / Г. В. Подгорна // Там же. – 2006. – № 12. – С. 91-97.

Попович Є. М. Органи нагляду і контролю за дотриманням законодавства про працю / Є. М. Попович // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – Вип. 23. – 2003. – С. 254-259.

Попович Є. М. Поняття й особливості нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства / Є. М. Попович // Право і безпека. – 2003. – / 2 (№ 2). – С. 126-131.

Попович Є. М. Удосконалення нормативно-правового забезпечення нагляду органів прокуратури за дотриманням трудового законодавства / Є. М. Попович // Там же. – 2003. – 3 (№ 2). – С. 128-132.

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ТРУДОВЕ ПРАВО”

1. Трудове право як самостійна галузь права. Його місце в системі права України.
2. Предмет трудового права.
3. Метод трудового права.
4. Єдність та диференціація правового регулювання трудових відносин.
5. Функції трудового права.
6. Система трудового права України.
7. Джерела трудового права.
8. Загальне та спеціальне законодавство про працю.
9. Міжнародні акти про працю та їх роль у регулюванні соціально-трудова відносин в Україні.
10. Поняття “право на працю” та його гарантії відповідно до Конституції України та законодавства про працю.
11. Значення рішень Конституційного Суду України та постанов Пленуму Верховного Суду України для правового регулювання трудових відносин.
12. Оціночні поняття в законодавстві про працю.
13. Фізичні особи як суб’єкти трудових правовідносин.
14. Трудовий колектив як суб’єкт трудового права.
15. Поняття та зміст трудових правовідносин.
16. Підстави виникнення трудових правовідносин.
17. Права профспілок у сфері соціально-трудова відносин.
18. Угоди як форма договірної регулювання соціально-трудова відносин.
19. Зміст колективного договору та порядок його укладення.
20. Поняття “безробітний” та його правовий статус.
21. Загальний порядок прийняття на роботу. Заборона необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу.
22. Поняття “трудовий договір” та його відмінності від цивільно-правових договорів, пов’язаних із працею.

23. Умови трудового договору (встановлені законодавством, угодою сторін).

24. Місце роботи та робоче місце як умова трудового договору.

25. Форма і строки трудового договору.

26. Трудова функція (професія, спеціальність, посада, кваліфікація) як умова трудового договору.

27. Основні трудові права працівників.

28. Випробування при прийнятті на роботу.

29. Контракт як особливий вид трудового договору; сфера його застосування.

30. Поняття, види та порядок переведення на іншу роботу.

31. Переміщення і його відмінності від постійного та тимчасового переведення на іншу роботу.

32. Зміна істотних умов праці у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці.

33. Сумісництво, суміщення професій та заміщення тимчасово відсутнього працівника.

34. Особливості правового регулювання праці сезонних та тимчасових працівників.

35. Особливості правового регулювання трудових відносин із державними службовцями.

36. Особливості правового регулювання праці жінок.

37. Особливості правового регулювання праці неповнолітніх.

38. Пільги для працівників, які поєднують роботу з навчанням.

39. Відсторонення працівника від роботи та його відмінності від розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу.

40. Загальні підстави припинення трудового договору (ст. 36 КЗпП України).

41. Поняття “прогул” та відповідальність за нього.

42. Розірвання трудового договору з ініціативи власника за систематичне порушення працівником трудової дисципліни (п. 3 ст. 40 КЗпП України).

43. Додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу з окремими категоріями працівників за певних умов (ст. 41 КЗпП).

44. Розірвання трудового договору із працівником у зв'язку із втратою довіри (п. 2 ст. 41 КЗпП).

45. Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу за появу на роботі у нетверезому стані, стані наркотичного або токсичного сп'яніння (п. 7 ст. 40 КЗпП України).

46. Розірвання трудового договору з ініціативи осіб, які не є стороною трудового договору.

47. Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу з підстав, не пов'язаних із винними діями працівника.

48. Розірвання трудового договору з ініціативи працівника та його відмінності від припинення трудового договору за угодою сторін.

49. Порядок оформлення звільнення та відповідальність за затримку розрахунку при звільненні.

50. Поновлення на роботі і зміна формулювання причини звільнення.

51. Вихідна допомога: випадки її виплати та розміри.

52. Трудова книжка працівника.

53. Режими робочого часу.

54. Поняття і види робочого часу.

55. Неповний робочий час: порядок встановлення та оплата.

56. Скорочений робочий день; порядок його встановлення та оплата.

57. Робота понад встановлену тривалість робочого часу (надурочні роботи, чергування).

58. Право працівників на відпочинок та гарантії його реалізації.

59. Поняття, види часу відпочинку та його регулювання у трудовому законодавстві.
60. Відпустки працівників та їх види.
61. Гарантії і компенсації за законодавством про працю.
62. Поняття “заробітна плата” та її відмінності від гарантійних та компенсаційних виплат.
63. Методи регулювання оплати праці.
64. Тарифна система оплати праці.
65. Строки, періодичність і місце виплати заробітної плати.
66. Обмеження відрахувань із заробітної плати.
67. Правове регулювання службових відряджень.
68. Забезпечення дисципліни праці за законодавством про працю.
69. Правове регулювання внутрішнього трудового розпорядку.
70. Заохочення за успіхи в роботі, їх види та порядок застосування.
71. Поняття та види дисциплінарної відповідальності.
72. Спеціальна дисциплінарна відповідальність.
73. Стягнення за порушення трудової дисципліни та порядок їх застосування.
74. Поняття “матеріальна відповідальність працівників” та її відмінності від майнової цивільно-правової відповідальності.
75. Випадки повної матеріальної відповідальності за шкоду, заподіяну власнику підприємства, установи, організації.
76. Колективна (бригадна) матеріальна відповідальність.
77. Визначення розміру та порядок покриття шкоди, заподіяної працівником підприємству, установі, організації.
78. Підстава та умови матеріальної відповідальності працівників.
79. Функції та види матеріальної відповідальності.
80. Повна матеріальна відповідальність працівника на підставі договору (п. 1 ст. 134 КЗпП України).
81. Охорона праці як інститут трудового права.
82. Навчання з питань техніки безпеки. Види інструктажу.

83. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах, в установах, організаціях.

84. Поняття і види трудових спорів.

85. Порядок та строки розгляду трудових спорів у комісіях по трудових спорах.

86. Організація комісій по трудових спорах; їх компетенція.

87. Колективні трудові спори: предмет і сторони.

88. Порядок вирішення колективних трудових спорів.

89. Поняття “страйк” і порядок його проведення.

90. Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО ВСІХ ТЕМ

Підручники, навчальні посібники, тексти лекцій

Болотіна Н. Б. Трудове право України: підруч. / Н. Б. Болотіна. – К.: Вікар, 2005.

Прилипка С. М. Трудове право України: підруч. / С. М. Прилипка, О. М. Ярошенко. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – Х.: Вид-во “ФІНН”, 2010. – 280 с.

Трудове право України: академічний курс / за ред. П. Д. Пирипенка. – К.: Ін Юре, 2010. – 536 с.

Трудове право України у запитаннях та відповідях: навч.-довід. посіб. / за ред. В. В. Жернакова. – Х.: Одиссей, 2010. – 280 с.

Трудове право: підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / В. В. Жернаков, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенко та ін.; за ред. В. В. Жернакова. – Х.: Право, 2012. – 496 с.

Нормативно-правові акти

Конституція України: затв. Законом України від 28.06.1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

Кодекс законів про працю України: затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1971. – №50. – Ст. 375.

О трудовых коллективах и повышении их роли в управлении предприятиями, учреждениями, организациями: Закон СССР от 17.06.1983 г. // Ведом. Верхов. Совета СССР. – 1983. – № 15. – Ст. 78.

Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 р. // Відом. Верх. Ради України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.

Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 р. // Там же. – 1993. – № 52. – Ст. 490.

Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 63. – Ст. 17.

Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 36. – Ст. 361.

Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. № 108/95 // Там же. – 1995. – № 17. – Ст. 121.

Про організації роботодавців: Закон України від 24.05.2001 р. // Там же. – 2001. – № 32. – Ст. 251.

Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ // Там же. – 1992. – № 49. – Ст. 668.

Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 р. № 137/98-ВР // Там же. – 1998. – № 34. – Ст. 227.

Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-ХІV // Там же. – 1999. – № 45. – Ст. 397.

Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Там же. – 2010. – № 41-45. – Ст. 529.

Дисциплінарний статут прокуратури України: затв. постановою Верховної Ради України 06.11.1991 р. // Там же. – 1992. – № 4. – Ст. 15.

Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників: затв. наказом М-ва праці України, М-ва юстиції України, М-ва соц. захисту населення України від 29.07.1993 р. № 58; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17.08.1993 р. за № 110 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93

Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон: наказ М-ва фінансів України від 13.03.1998 р. № 59 (зі змін. та доповн.) // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 26. – Ст. 1255.

Об условиях труда временных рабочих и служащих: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 24.09.1974 г. // Відом. Верхов. Ради СССР. – 1974. – № 40. – Ст. 662.

Об утверждении перечня должностей и работ, замещаемых или выполняемых работниками, с которыми предприятием, учреждением, организацией могут заключаться письменные договоры о полной материальной ответственности за необеспечение сохранности ценностей, переданных им для хранения, обра-

ботки, продажі (отпуска), перевезки или применения в процессе производства, а также типового договора о полной индивидуальной материальной ответственности: постановление Госкомтруда и Секретариата ВЦСПС от 28.12.1977 г. № 447/24 // Бюл. Госкомтруда СССР. – 1978. – № 4.

Перелік робіт, при виконанні яких може запроваджуватися колективна (бригадна) матеріальна відповідальність: затв. наказом М-ва праці України від 12.05.1996 р. № 43 // Бюл. нормативних актів міністерств і відомств. – 1996. – № 8. – С. 37.

Положення про порядок повідомної реєстрації галузевих і регіональних угод, колективних договорів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.1994 р. № 225 // Зб. постанов України. – 1994. – № 8. – Ст. 193.

Положення про розробку інструкцій з охорони праці: затв. наказом Держ. комітету по нагляду за охороною праці України від 29.01.98 № 9 // Офіц. вісн. України. – 1998.- № 14. – Ст. 557.

Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1232 // Там же. – 2011. – № 94. – Ст. 3426.

Про гарантії та компенсації при переїзді на роботу в іншу місцевість: постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.1998 р. № 255 // Там же. – 1998. – № 9. – Ст. 351.

Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, порядку проведення цих оглядів та видачі особистих медичних книжок: постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2001 р. № 559 // Там же. – 2001. – № 21. – Ст. 950.

Про перелік товарів, не дозволених для виплати заробітної плати натурою: постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.1993 р. № 244 // Зб. постанов України. – 1993. – № 9. – Ст. 183.

Про практику застосування судами законодавства про оплату праці: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.12.1999 р. № 13 // Вісн. Верхов. Суду України (додаток). – 2000. – № 1. – С. 21.

Про практику розгляду судами трудових спорів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.1992 р. // Трудове право України: Зб. нормат.-прав. актів; упоряд.: П. А. Бущенко, І. А. Ветухова. – вид. 2-ге, доповн. та переробл. – Х.: Консум, 2002. – С. 190-211.

Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками: постанова Пленуму Верховного Суду України № 14

від 29.12.1992 р. // Там же. – Х.: Консум, 2002. – С. 211-223.

Типове положення про комісію з питань охорони праці підприємства: затв. наказом Державного комітету по нагляду за охороною праці України від 03.08.1993 р. № 72 (із змін. та доповн.) // Законодавство України про працю: Зб. нормат. актів: [у 3 кн.]; упоряд. і наук. ред. В. Вакуленко. – К.: Істина, 1999. – Кн. 3. – С. 78.

Типове положення про навчання з питань охорони праці: затв. наказом Державного комітету по нагляду за охороною праці України від 17.02.1999 р. № 27 // Офіц. вісн. України – 1999. – № 16. – Ст. 681.

Типове положення про службу охорони праці: затв. наказом Державного комітету по нагляду за охороною праці України від 03.08.1993 р. № 73 (із змін. та доповн.) // Законодавство України про працю: Зб. нормат. актів: [у 3 кн.]; упоряд. і наук. ред. В. Вакуленко. – К.: Істина, 1999. – Кн. 3. – С. 70.

Типовые правила внутреннего трудового распорядка для рабочих и служащих предприятий, учреждений, организаций: утв. постановлением Госкомтруда СССР, по соглашению с ВЦСПС 20.07.1984 г. // Бюл. Госкомтруда СССР. – 1984. – №11.

Про Положення про Державну інспекцію України з питань праці: Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 386/2011 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 29 (26.04.2011). – Ст. 1224.

Про Положення про Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України: Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 408/2011 // Офіц. вісн. Президента України. – 2011. – № 10 (18.04.2011). – Ст. 561.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Програма навчальної дисципліни “Трудове право”.....	5
Тематичний план.....	10
Завдання до практичних занять.....	11
Перелік тем для самостійної роботи.....	24
Програмні питання з навчальної дисципліни “Трудове право.....	37
Список рекомендованої літератури до всіх тем.....	42

Навчальне видання
Електронна копія

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК З ТРУДОВОГО ПРАВА

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

для студентів III курсу заочних факультетів

У к л а д а ч і: ЖЕРНАКОВ Володимир Володимирович,
ЮШКО Алла Миронівна,
ЯКОВЛЄВА Галина Олександрівна,
СОЛОВЙОВ Олексій Володимирович,
ВЕРЕС Юлія Миколаївна

Відповідальний за випуск *В. В. Жернаков*

Редактор *Л. В. Русанова*
Комп’ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2012

Підп. до друку 14.01.2013. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 2,93. Облік.-вид. арк. 1,66. Вид. № 256.
Тираж прим. Зам. № 4565. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.